

Аналіз доступу до освіти осіб з територій, які є тимчасово окупованими

Доступ до освіти осіб з тимчасово окупованої території України (далі - ТОТ)¹ та територій, де проводяться бойові дії, є важливим компонентом реінтеграції до освітнього, культурного та громадського простору України.

З початку збройної агресії проти України у 2014 році доступ до освіти для жителів ТОТ був ускладненим. Для них передбачались окремі процедури вступу, підтвердження освітніх документів. Як результат, це приводило до низької кількості вступників з ТОТ. За офіційними даними Міністерства освіти і науки України у 2016 році з окупованої території Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь до закладів вищої освіти (далі - ЗВО) вступило 1008 осіб, у 2017 р. - 1550, у 2018 р. - 1776, у 2019 р. - 1865, у 2020 р. - 2026, у 2021 р. - 2083, у 2022 р. - 7018 осіб². Статистика за 2022 рік включає осіб з територій, тимчасово окупованих до та після 24 лютого 2022 року, а також осіб, місце проживання яких зареєстровано (задекларовано) на території ведення бойових дій, внутрішньо переміщених осіб. Інформація щодо вступу в загальному порядку (через ЗНО) не ведеться.

Попри вжиття державою ряду заходів щодо отримання освітніх послуг жителями ТОТ, існує цілий спектр проблем та невирішених питань, які вимагають уваги зі сторони як законодавчої, так і виконавчої влади.

У даному аналізі наводиться опис проблем, пов'язаних з доступом до освіти постраждалих від збройної агресії проти України, зокрема людей з ТОТ. Зазначений нижче опис проблематики та наведені рекомендації зроблені на підставі аналізу нормативно-правових актів, їх практичного застосування, а також на підставі звернень, що надходять до організацій Коаліції громадських організацій, що опікуються питаннями захисту прав осіб, постраждалих від збройної агресії проти України³.

I. Нормативно-правове регулювання

Згідно зі статтею 53 Конституції України кожен має право на освіту.

¹ Під тимчасово окупованою територією України мається на увазі тимчасово окупована територія Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, окремі райони Донецької та Луганської області, а також територія, тимчасово окупована після 24.02.2022 року

² Згідно інформації наданої Міністерством освіти і науки України

³ До Коаліції громадських організацій, які опікуються захистом прав постраждалих від збройної агресії проти України, входять Центр прав людини ZMINA, ГО «Донбас СОС», ГО «Крим СОС», БФ «Право на захист», БФ «Восток SOS», ГО «Громадський холдинг «ГРУПА ВПЛИВУ», БФ «Stabilization Support Services», Кримська правозахисна група.

Обов'язковим є отримання повної загальної середньої освіти та сприяння державою у праві особи безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Конституційні права і свободи мають бути гарантованими незалежно від місцезнаходження громадянина України.

Своєю чергою, відповідно до статті 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» одним з основних напрямів захисту прав і свобод цивільного населення на ТОТ є забезпечення доступу до закладів освіти. Зазначене реалізується шляхом забезпечення:

- права на здобуття дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти за будь-якою формою здобуття освіти, визначеною законодавством;
- права продовжити навчання та пройти державну підсумкову атестацію у відповідних закладах освіти на території інших регіонів України у разі якщо вони не завершили здобуття повної (базової) загальної середньої освіти;
- права здобути на конкурсних засадах вищу, фахову передвищу та професійну (професійно-технічну) освіту за кошти державного бюджету, зокрема на умовах державного замовлення, у порядку та в межах квот, визначених Міністерством освіти та науки України (далі — МОН);
- права на проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання у порядку, визначеному МОН, за винятком осіб, які здобуття вищої освіти на тимчасово окупованій території почали після дати початку тимчасової окупації відповідної території.

Процедуру здобуття освіти жителями ТОТ має бути забезпечено Кабінетом Міністрів України через профільні органи центральної влади. З цією метою МОН затверджено ряд підзаконних нормативно-правових актів:

- наказ МОН від 19 травня 2016 року № 537 «Про затвердження Порядку проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на тимчасово окупованій території України після 20 лютого 2014 року»,
- наказ МОН від 01.03.2021 року № 271 «Про затвердження Порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України»,
- наказ МОН від 10.02.2021 року № 160 «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України», яким визначено Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти.

II. Проблеми та виклики у реалізації освітніх прав осіб з ТОТ та територій, де проводяться бойові дії.

Забезпечення доступу до дошкільної освіти

Механізм реалізації не визначено законодавством. Попри впровадження МОН ініціатив з запуском дитячих онлайн-садочків після початку повномасштабної збройної агресії проти України (наприклад, ЮНІСЕФ разом із МОН запустили дитячий онлайн-садок НУМО⁴ з відеозаняттями для дітей віком від 3 до 6 років), він

⁴ Платформа розвитку дошкільнят “НУМО”: <https://numo.mon.gov.ua>

не є адаптованими для дітей, які проживають на ТОТ, інформація має обмежене поширення. Також, доступ до них є обмеженим або недоступним із-за блокування українського телебачення або ресурсів на яких такий контент розміщено.

Забезпечення доступу до загальної середньої освіти

1. Реалізація права на освіту громадян України, що проживають на тимчасово окупованих та деокупованих територіях України.

Внаслідок повномасштабної збройної агресії проти України діти з ТОТ різних років навчання часто позбавлені можливості виїхати з цієї території (відсутність коштів, загроза життю тощо). Проте виявляють бажання навчатися в українських закладах освіти дистанційно. До громадських організацій, що опікуються питаннями захисту прав осіб, постраждалих від збройної агресії проти України, регулярно надходять звернення від батьків таких дітей з запитом на отримання повної інформації стосовно вступу до навчальних закладів на підконтрольній території України.

Крім того, на державному рівні вже сьогодні потребують впровадження програми та методики отримання освіти для дітей, які тривалий час проживали на ТОТ та зазнали впливу російської пропаганди. Слід констатувати, що освітні заклади на території України повною мірою не готові надавати послуги у формі дистанційної чи екстернатної освіти особам, які тривалий час перебували в окупації. Врахуванню потребує необхідність адаптації учнів до освітнього стандарту України, усунення прогалин та додаткового навчання за предметами, які не вивчалися ними в попередній період (українська мова та література, історія України, правознавство тощо), надання психологічної допомоги та підтримки. З огляду на це, необхідним є визначення особливості включення таких осіб до освітнього процесу на різних рівнях та у різних формах. Крім того, визначеними мають бути засади відновлення освітніх процесів після деокупації ТОТ з точки зору підтримки вчителів, які знаходилися в окупації, надання їм психологічної підтримки.

2. Підтвердження здобуття загальної середньої освіти для громадян України, які проживають на ТОТ України.

Мешканці територій України, тимчасово окупованих з 2014 року, протягом всього цього часу змушені були здобувати загальну середню освіту в окупації. Як наслідок, протягом 2014-2023 років сотні тисяч дітей отримували (і продовжують отримувати) знання поза освітніми стандартами України. В свою чергу, відповідно до Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” документи, в тому числі освітні, видані окупаційною владою, не визнаються Україною.

Відповідно до наказу МОН від 01.03.2021 року № 271 «Про затвердження Порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України», підтвердження здобуття базової середньої або повної загальної середньої освіти в закладі освіти на ТОТ можливо лише одночасно зі вступом до ЗВО. У разі бажання отримати лише свідоцтво про базову або повну загальну середню освіту таке має здійснюватись відповідно до пункту 9 Розділу II. Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) [Положенням про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти](#). Згідно з даним

Положенням вимагається складання річного оцінювання та атестацію на загальних підставах зі здачею обов'язкових предметів ДПА у кількості шести (в той час, коли процедура через освітні центри вимагає здачі лише двох предметів). Водночас, період здачі є невизначеним і у разі звернення протягом навчального року, така здача відбувається наприкінці року (на відміну від триденного періоду при зверненні через освітні центри).

Крім того, незважаючи на складність виїзду з ТОТ, деяким молодим людям вдається повернутися на підконтрольну територію України, або виїхати до іноземних держав. При цьому діти, які вирішили залишитися на території іноземних держав, виявляють бажання продовжити навчання за українськими освітніми стандартами дистанційно або здобувати освіту в іноземних освітніх закладах. В свою чергу, вони зіштовхуються із неможливістю підтвердження здобутих на ТОТ знань та навичок, отримання документу про загальну середню освіту без необхідності приїзду та звернення до освітніх установ на підконтрольній Уряду України території.

Забезпечення доступу до професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти

1. Реалізація системи вступу для осіб з ТОТ через освітні центри.

З 2016 року в Україні діє спрощена система вступу для осіб з тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополь й окремих територій Донецької та Луганської областей, шляхом звернення до освітніх центрів «Крим-Україна» та «Донбас-Україна». Вказана система передбачає можливість вступу без проходження процедури зовнішнього незалежного оцінювання (далі — ЗНО) та національного мультипредметного тесту (НМТ), а на підставі освітньої декларації й вступних іспитів. У 2021 році перелік ЗВО (освітніх центрів), куди вступники можуть бути зараховані за спрощеною процедурою, був значно розширений. Для порівняння, до 2020 року вступ осіб з АР Крим та м. Севастополь за спрощеною процедурою відбувався у 35 ЗВО (переважно — у переміщені навчальні заклади). Після 2020 року список був розширений до більш як 200 ЗВО. Додатково зазначаємо, що можливість бути зарахованими на бюджетні місця для осіб з ТОТ визначено Порядком прийому осіб, які проживають на ТОТ, за відповідною квотою⁵.

У 2022 році через бойові дії, блокування або оточення певних громад, значна кількість вступників не мала змоги виїхати та скористатися механізмом спрощеного вступу. З метою реалізації вступної кампанії 2022 року було запроваджено процедуру вступу шляхом проходження дистанційної співбесіди або творчого конкурсу в ЗВО. Процедура поширювалась також на осіб, які проживають на ТОТ. Попри те, що даний механізм є виправданим і може бути продовженим до завершення дії воєнного стану, його реалізація супроводжувалась наступними проблемами:

- відсутній єдиний зрозумілий алгоритм дій вступника. Протягом вступної кампанії 2022 року (і така ситуація повторюється у 2023 року) відсутня інформація про вичерпний перелік документів, необхідних для вступу;
- застосовувалися різні підходи під час допуску до проведення співбесіди. В деяких ЗВО відмовляли у проведенні співбесіди без направлення атестата про

⁵ Квота-2 – пільгова категорія громадян, які знаходяться в районах проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають у тимчасовій окупації. Абитуриенти з цих регіонів зможуть вступити без ЗНО (НМТ) – на основі іспитів або дистанційної співбесіди. Квота-2 встановлюється у ЗВО обсягом 10% (але не менше 1 місця) або 20% у переміщених (тимчасово переміщених) ЗВО

середню освіту українського зразка, переміщені ЗВО допускали до співбесіди без такого документа;

- відсутній єдиний порядок подання документів та складання співбесіди. Невідомим залишається стан реалізації онлайн-платформи, яка могла б використовуватися для подання документів, складання іспитів для отримання атестату про повну загальну середню освіту, проведення іспитів для вступу чи співбесід; роботи зі створення платформи мали розпочатися у 2022 році, але проект не було реалізовано через повномасштабне вторгнення рф;
- обмежені можливості виїзду. Переміщення для жителів тимчасово окупованої території через територію російської федерації, за умови відсутності паспортних українських документів, можливий на підставі «паспортних документів», виданих російською окупаційною владою тільки у супроводі одного з батьків (згода другого з батьків не вимагається), або шляхом надання засвідченої згоди обох батьків на виїзд дитини зі сторонніми особами;
- відсутність належної інформаційної кампанії. Поширення інформації про вступ здійснюється через обмежені канали комунікації, зокрема офіційний сайт та «гарячу лінію» МОН, урядову гарячу лінію. Одночасно з цим, офіційний сайт МОН не містить необхідної спеціалізованої інформації, оновлюється несвоєчасно;
- неможливість отримання паспортних документів для продовження навчання. Хоча процедура вступу і передбачає можливість надання свідоцтва про народження, для продовження навчання потрібно надати паспорт громадянина України. Своєю чергою, враховуючи те, що вступники є старші 14 років, отримання паспортного документа можливе тільки на підконтрольній території України.

Розроблений Міністерством освіти і науки України наказ від 15.03.2023 №276 «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році» зареєстрований у Міністерстві юстиції України за № 519/39575 визначає, що вступити за квотою-2 можуть особи, місце проживання яких станом на 24 лютого 2022 року задекларовано (зареєстровано) на ТОТ, території населених пунктів на лінії зіткнення та адміністративній межі або які переселилися з неї після 01 січня 2023 року.

Однак, положення Порядку суперечать нормам чинного законодавства, в частині декларування (реєстрація) місця проживання на ТОТ. Адже, відповідно до абз. 3 ч. 3 ст. 44 Закону України «Про вищу освіту» для осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія окремих районів Донецької та Луганської областей, територія населених пунктів на лінії зіткнення, тимчасово окупована територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, які отримали документ про повну загальну середню освіту, прийом на навчання до закладів вищої освіти здійснюється у межах установлених квот прийому до закладів вищої освіти України.

Одночасно, декларування/реєстрація місця проживання (перебування), зняття із задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування), зміна місця проживання (перебування), скасування декларування/реєстрації місця проживання (перебування) особи, видача витягу з реєстру територіальної громади, здійснюється органом реєстрації на території територіальної громади, на яку поширюються повноваження відповідного виконавчого органу сільської, селищної або міської ради.

Однак, на ТОТ в період окупації не діють відповідні органи реєстрації й відповідно у громадян, які проживають на вказаних територіях, відсутня можливість зареєструвати або задекларувати місце свого проживання, особливо в період воєнного стану.

2. Забезпечення доступу до інформації щодо можливостей та процедури вступу з ТОТ.

Абітурієнти з числа мешканців ТОТ та внутрішньо переміщені особи при зверненні на “гарячі лінії” громадських організацій неодноразово зазначили, що інформація щодо порядку вступу, пільг, на які мають абітурієнти та студенти, не є достатньою. Поширення необхідної інформації здійснюється через обмежені канали комунікації.

“Гаряча лінія” МОН України за контактним номером 0 (800) 50-45-70 для вступу студентів з ТОТ працює лише в період вступної кампанії. Консультація за телефоном урядової гарячої лінії – 1545 (для осіб із ТОТ – 0 800 50 44 25) здійснюється за тарифами оператора. Дзвінки з ТОТ на підконтрольну Уряду України територію за загальнонаціональними номерами фактично неможливі.

В свою чергу, процес пошуку інформації на офіційному сайті МОН України — ускладнений, сайт містить застарілу інформацію щодо окремих положень. Крім того, в значній частині випадків здійснюється цитування положень нормативно-правових актів, які не супроводжуються зрозумілими роз’ясненнями та покроковими алгоритмами дій. Інформація в доступному форматі необхідна як для абітурієнтів, так і співробітників ЗВО.

Абітурієнти з ТОТ починають контактувати з закладами освіти за декілька місяців до фактичного початку вступної кампанії, але отримати повну інформацію не можуть.

У квітні-травні 2023 року активісти та представники громадських організацій провели моніторинг⁶ 20 ЗВО, які лідирують за кількістю абітурієнтів з ТОТ, щодо рівня їхньої підготовки до вступної кампанії для абітурієнтів з ТОТ та рівня доступності інформації щодо вступу. Відтак за його результатами:

- майже половина ЗВО, які мають створені освітні центри «Крим-Україна» та «Донбас-Україна», надавали застарілу або неповну інформацію про їхню діяльність. При цьому 6 освітніх центрів взагалі не надавали консультації на момент опитування;
- заклади освіти мають обмежені канали для зв’язку та надання консультації (здебільшого це контактний номер телефону, соціальні мережі або електронна пошта). Один з університетів мав виключно електронну пошту для контактування з питань вступу з ТОТ;
- на офіційних веб-сайтах абітурієнти також вкрай обмежені у можливості отримати інформацію щодо вступу. Лише 6 опитаних ЗВО публікують та оновлюють її. Водночас, висвітлена інформація не може вважатися доступною, адже більшість даних про вступ було взято безпосередньо з наказу про порядок вступу та містила юридичні терміни і складу лексику. Також часто інформація розміщувалася у файлах великого розміру;

⁶ Моніторинг щодо готовності закладів вищої освіти приймати абітурієнтів із тимчасово окупованих територій: https://drive.google.com/file/d/1nuP_EZi_n49bliWDoWUXhUD6OdxOtkb5/view

- на момент проведення опитування лише 11 ЗВО мали затверджені вченою (педагогічною) радою Додатки до правил прийому. Більшість спирається на Порядок, визначений у Наказі МОН №271. При чому в одному ЗВО посилаються на Умови прийому від 2021 року;
- інформація про підтвердження здобутого раніше рівня освіти наявна лише у половини опитаних ЗВО. Також лише половина ЗВО змогли надати інформацію про закріпленій заклад середньої освіти для підтвердження рівня знань;
- Інформація про додаткову сесію НМТ була висвітлена лише половиною ЗВО. Водночас частина ЗВО планує доповнити інформацію з початком вступної кампанії;
- У майже половини опитаних ЗВО не було додано необхідний додаток щодо вступу осіб з ТОТ.

Внаслідок такого підходу охоплюється обмежена цільова аудиторія, що негативно впливає на кількість випускників з ТОТ, які вступають в ЗВО на підконтрольній Уряду України території.

3. Переведення на бюджет студентів, які перемістилися з ТОТ України до 24.02.2022 року.

28 жовтня 2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову №1224 “Про затвердження Порядку переведення на навчання за державним замовленням окремих категорій здобувачів фахової передвищої, вищої освіти, які зараховані до закладів фахової передвищої, вищої освіти до 2021 року включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб”.

Серед переліку документів, які мають бути надані - витяг про реєстрацію місця проживання. Якщо у витязі визначається, що “Відомості відсутні” або “Знято з місця реєстрації” (до 24.02.2022), то разом з витягом необхідно надати документ про освіту. Мова йде про освіту, здобуту у відповідний період часу в закладі освіти, який розташований на ТОТ чи на території громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), перелік яких затверджується Мінреінтеграції.

Студенти, які вступали до ЗВО до 2021 року з ТОТ Донецької та Луганської областей, АР Крим та м. Севастополь, не можуть надати ані відомості з реєстру (в таких випадках у витязі буде позначено “відомості відсутні”), ані документ про освіту. Ситуація ускладнюється тим, що за законом документи, видані на ТОТ, не визнаються Україною. Такі студенти фактично позбавляються права на переведення на бюджетну форму навчання через неможливість надання підтверджуючих документів.

Також наявна певна дезорієнтація студентів, яка виникла внаслідок публічних заяв представників влади, що не відповідає суті нормативних змін. При попередній публічній комунікації повідомлялось, що на бюджетні місця можуть претендувати та бути переведені всі без виключення студенти ВПО. Проте на практиці переведенню на бюджет підлягають лише студенти з територій, які були окуповані після 24.02.2022 року.

4. Підтвердження освітніх кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на ТОТ.

Освіта, здобута на ТОТ, та документи про здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, які видані на цих територіях, є недійсними і не створюють правових наслідків. Відповідно, особи, які отримали такі документи, не мають змоги працевлаштуватися на підконтрольній Уряду України території.

Станом на публікацію аналізу, підтвердити отримані знання та відповідну освітню кваліфікацію можливо лише за професійно-технічним спеціальностям⁷. При цьому не існує жодних механізмів підтвердження періодів навчання та кваліфікацій в системі вищої освіти, здобутої на ТОТ.

Відповідно до Порядку проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на ТОТ України після 20 лютого 2014 року, затвердженого Наказом МОН України до листопада 2021 року, діяла процедура підтвердження кваліфікацій, отриманих на ТОТ АР Крим та м. Севастополь. Згідно з нею, особи, які отримали освіту на ТОТ АР Крим та м. Севастополь незалежно від того, вступили вони до 2014 року або після 2014 року, мали змогу підтвердити освітню кваліфікацію. Положення цього наказу стосувалися лише ТОТ АР Крим та м. Севастополь, та не розповсюджувалися на ТОТ Донецької та Луганської областей.

Після набрання чинності Законом України “Про скасування вільної економічної зони Крим та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України” було внесено зміни до Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”. Відповідно до них, право на проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання мають тільки особи, які почали навчання до 20 лютого 2014 року. Наразі Громадська організація “Крим СОС” веде судову справу, щодо оскарження відмови одного з ЗВО в проведенні підтвердження кваліфікацій, отриманих на ТОТ АР Крим та м. Севастополь.

Слід зазначити, що у січні 2022 року Мінреінтеграції за погодженням із МОН була створена Робоча група щодо обговорення законопроекту, спрямованого на запровадження механізму проходження атестації для визнання освітніх кваліфікацій особами, які завершили здобуття вищої освіти на ТОТ. Актуальність зазначеного питання підтверджується зверненнями до громадських організацій. Особливо багато звернень фіксується від представників медичних спеціальностей.

Зазначена проблема ускладнюється й тим, що студентів багатьох закладів вищої освіти на ТОТ направляли/ють до російської федерації для складання випускних іспитів. Як результат, особи отримують диплом про вищу освіту встановленого російським законодавством зразка. Крім цього, у таких дипломах зазначалось, що очну частину студентом було прослухано у «закладі», який розташований на ТОТ. Таким чином, формально освіта отримана на ТОТ, а освітній документ видано на території рф. Подібна практика видачі документів існує вже тривалий час, а державою не визначено порядку реагування на зазначені виклики.

Запровадження механізму підтвердження здобутих кваліфікацій, надасть можливість нашим громадянам долучитися до роботи на підконтрольній Уряду України території та поповнити різні галузі економіки країни фахівцями, яких наразі

⁷ Відомості про кваліфікаційні центри, уповноважені на оцінювання та визнання результатів навчання осіб, а також відповідний перелік освітніх кваліфікацій, які можуть бути підтверджені, розміщено на сайті Національного агентства кваліфікацій <https://data.nqa.gov.ua/qualification-centers/>

бракує. Крім того, запропонована можливість є одним із напрямків реінтеграції ТОТ та може розглядатись як пілотний проєкт заходів в освітній сфері після деокупації.

Усі спроби врегулювати зазначені у цій частині питання не були успішними. Занепокоєння викликає пасивна позиція центрального органу виконавчої влади у сфері освіти. В письмовій відповіді МОН зазначає про можливість розв'язання питання тільки “шляхом зарахування до університетів, які підтвердили свою патріотичну позицію та з 2015 року перебувають на підконтрольній території, здійснюють освітній процес і мають статус переміщених університетів”.

III. Державна політика щодо забезпечення освітніх прав жителів ТОТ

Однією з цілей державної політики щодо забезпечення деокупації тимчасово окупованої території та її безпечної реінтеграції, затвердженої Указом Президента України №117/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» є формування та реалізація політики в освітній сфері щодо зростання та зміцнення рівня довіри, гарантування прав та законних інтересів громадян України, які постраждали внаслідок тимчасової окупації. Визначається, що Україна сприяє доступу до закладів освіти громадянам України, які проживають на ТОТ, для забезпечення реалізації ними права на освіту, зокрема впроваджує механізм спрощеного здобуття освіти для осіб, які проживають на ТОТ, а також заохочення осіб, які здобували освіту на ТОТ, до продовження здобуття освітнього рівня на підконтрольній Україні території. Впровадження ж освітньої реформи здійснюється з урахуванням потреб громадян України, які проживають на ТОТ.

Своєю чергою, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» визначено стратегічну ціль №3 «Забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних верств населення», яка передбачає операційну ціль з надання вступникам з видатними досягненнями широкого вибору місць навчання, а вразливим незахищеним групам населення, мешканцям ТОТ — особливої підтримки в доступі до вищої освіти. Визначається, що для їх досягнення передбачено виконання завдання з надання особливої підтримки мешканцям ТОТ, незахищеним та вразливим групам населення.

Разом з тим, операційний план на 2022-2024 роки визначає лише заходи з запуску програм навчання магістрів, докторів філософії та докторів наук у провідних закладах вищої освіти та наукових установах в Україні і за кордоном (в межах програм, що фінансуються з Фонду Президента України), запровадження програм мобільності (стажування) у Президентському університеті та інших провідних закладах вищої освіти України.

Крім того, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р “Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках” затверджено Операційний план заходів (далі - План заходів).

Відповідно до стратегічної цілі №3 “Сприяння адаптації внутрішньо переміщених осіб на новому місці проживання безпосередньо після внутрішнього переміщення” передбачено завдання щодо забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до освітніх послуг. Зазначене завдання включає наступні заходи:

- розроблення та запровадження механізмів проведення атестації для визнання результатів навчання та періодів навчання на ТОТ для отримання документів про базову середню та повну загальну середню освіту;
- проведення інформаційно-роз'яснювальних кампаній для дітей і молоді з числа внутрішньо переміщених осіб щодо порядку вступу до закладів освіти, розташованих в інших регіонах України, та інших освітніх можливостей для молоді на території, підконтрольній Уряду України;
- створення окремих інформаційних ресурсів для ВПО, зокрема розміщення посилань на безкоштовні відео-уроки, презентації з української мови, заходи та проекти з формування української національної та громадянської ідентичності;
- забезпечення пільгового кредитування ВПО для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти;
- створення умов для отримання освітніх послуг ВПО, зокрема облаштування простору для навчання, забезпечення ВПО комп'ютерним обладнанням, електронними пристроями.

Загальні висновки та рекомендації

1. Забезпечити своєчасне та системне інформування осіб щодо можливостей доступу до дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Сюди включається надання достатньої інформації щодо вибору закладу освіти, процедури подачі документів та самої процедури дистанційного навчання;
2. Розробити та впровадити освітню концепцію стосовно жителів ТОТ, яка визначатиме особливості залучення таких громадян до української освіти на різних рівнях та у різних формах. Крім того, така концепція має визначати засади відновлення освітніх процесів після деокупації ТОТ;
3. Створити механізм для підтвердження результатів навчання та проходження періодів навчання за курс загальної середньої освіти, отриманих на тимчасово окупованій території для продовження навчання у тому числі за кордоном;
4. Створити можливості для студентів з ТОТ продовжити навчання у закладах вищої освіти, розташованих на підконтрольній Уряду України території, в дистанційній формі, оскільки можливість виїзду з таких територій заблокована окупаційними військами або/та становить загрозу життю, здоров'ю та свободі громадян;
5. Забезпечити отримання актуальної інформації на сайті МОН щодо спрощеного порядку вступу через Центри «Крим-Україна», «Донбас-Україна» у 2023 році, зокрема: терміни та форми отримання заявниками документів про базову середню освіту або повну загальну середню освіту в умовах, терміни та форми прийому для здобуття вищої або фахової передвищої освіти, порядок онлайн подання документів;
6. Розробити законопроект, який передбачатиме можливість визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання громадян України з ТОТ, зокрема, Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь, які почали здобуття вищої освіти чи здобули її на ТОТ;
7. Внести зміни до Порядку проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої

освіти, здобутих на ТОГ України після 20 лютого 2014 року, затвердженого наказом МОН від 19 травня 2016 року № 537, з метою його приведення у відповідність до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та подальшої реалізації.